

از قاریان مکتب خانه تا قاریان بین المللی

«قراء» گروهی در صدر اسلام بوده‌اند که به تلاوت قرآن، حفظ قرآن و کتابت قرآن می‌پرداختند. این گروه باعث به وجود آمدن جریانی به نام جریان قراء در تاریخ اسلام شده‌اند. جریانی که با گذشت ۱۴۰۰ سال از پیدایش دین اسلام و گسترش آن در سرزمین‌های مختلف شکل گسترده‌ای به خود گرفته و در هر دیار و سرزمین به گونه‌ای ادامه پیدا کرده است. قرآن و قرائت قرآن در مشهد نیز در آیات سرنوشتی است به گفته اسناد موجود در مطبوعات و خاطرات منتشر شده از بزرگان قرآنی مشهد شکل‌گیری حرکت قرآنی در این شهر که اکنون به تحولات بسیاری رسیده و دارای پیشرفت‌های شگرفی است به قرن چهاردهم می‌رسد یعنی حدود صد سال پیش. تا پیش از آن آموزش قرآن در مشهد به شکل مکتب خانه‌ای بود. خانه‌هایی در محله‌های شهر وجود داشت که در آن افرادی چه زن و چه مرد به کودکان سواد قرآنی را آموزش می‌دادند. بچه‌های آموزش دیده در مکتب خانه‌ها بعدها هنر خود را در جلسات خانگی که برگزار می‌شد نشان می‌دادند.

نقطه تحول آموزش قرآن در مشهد

تا این‌که اوایل دهه ۱۳۰۰ خورشیدی، یک استاد قرآن به نام سیدمحمد عرب زعفرانی که می‌گویند از اهالی کربلاست، به قصد زیارت، از عتبات به مشهد آمد. او که به قصد زیارت آمده بود، به دلیل تخصصی که در تلاوت قرآن داشت، گاهی نیز در جلسات قرآنی حرم امام‌رضا (ع) شرکت می‌کند. با شنیده شدن صوت و لحن او بزرگان شهر متوجه تفاوت سبک او شده و از محمد می‌خواهند در مشهد بماند و به آموزش قرآن مشغول شود. او که متولد ۱۲۸۳ هجری قمری (۱۲۴۵ خورشیدی) در کربلا و استاد مسلم قرائت و تجوید در ایران بود، سفرهایی به هند و تبت می‌کند، اما در سال‌های پایانی عمر مقیم مشهد می‌شود، حلقه درسی در این شهر تشکیل می‌دهد و تا زمان وفاتش در مشهد می‌ماند. در خاطرات استاد سید جواد سادات فاطمی منتشر شده در روزنامه خراسان سال وفات ایشان حدود ۱۳۲۰ شمسی ذکر شده است. در مطالب منتشر شده دیگر سال ۱۳۲۶ شمسی آمده است. به هر جهت ایشان مدت ۲۰ سال و اندی در مشهد به آموزش قرآن می‌پردازد و پس از وفات در حرم علی ابن موسی الرضا (ع) به خاک سپرده می‌شود. پس از او، اما شاگردانش حلقه‌های درسی بسیاری را در مشهد ایجاد می‌کنند که محمدحسن بیوکی رضوان، کتیبه‌نویس آستان قدس، سید حسین حافظیان صدرالقراء آستان قدس، آیت‌الله درافشان، مرحوم ملاعباس و بسیاری از این دست از جمله این نامداران هستند.

شاگردانی که به نام شدند

رهبر معظم انقلاب نیز از محضر یکی از شاگردان سید محمد عرب به نام آخوند ملاعباس بهره برده‌اند. ایشان اشاراتی در این‌باره داشته و در بخشی از خاطرات خود گفته‌اند: «یک روز استاد اول ما در تلاوت قرآن به ما گفت:

«شما دیگر به مرحله‌ای رسیده‌اید که من نمی‌توانم به شما درس بدهم و بیشتر از این شما را جلو ببرم.» به ما توصیه کرد که پیش استاد او- ملاعباس- برویم که در سن هفتادسالگی در صحن حرم رضوی تدریس می‌کرد. نزد او کتاب تجوید را خواندیم که به فارسی است و تألیف سیدمحمدعرب زعفرانی. این سید محمد، عرب و ساکن مشهد بود که استاد مَقْرَی ما- ملاعباس- هم شاگرد او بوده است. پس از چند ماه شاگردی، حاج رمضان گفت که ترقی کرده‌اید و دیگر نمی‌توانم به یادگیری بیشتر شما کمک کنم. استاد بعدی ملاعباس، بزرگ‌ترین استاد قرائت قرآن مشهد، شاگرد سید محمد عرب زعفرانی، مؤسس علم قرائت در مشهد بود. ملاعباس شال خراسانی سفید رنگی به سر می‌بست، عبا به دوش می‌انداخت و ریش بلندی داشت. چهره‌ای شبیه افغان‌ها داشت. جلسه قرآن او در یکی از اتاق‌های بالای صحن کهنه برپا می‌شد، مگر ماه‌های رمضان که به ایوان روبه‌روی ایوان حصیر باف‌های مسجد گوهرشاد منتقل می‌شد. یکی از خصوصیات این جلسه آداب ورود و خروج به آن بود. از در که وارد می‌شدیم باید می‌گفتیم سلام علیکم، از در هم که خارج می‌شدیم، برای خداحافظی باید می‌گفتیم سلام علیکم. هیچ خداحافظ نمی‌گفت. شاگردها پشت رحلهایی که دور اتاق چیده شده بود می‌نشستند. روی رحله‌ها فقط یک نوع قرآن بود و آن قرآن چاپ بمبئی بود؛ قرآن‌های رحلی بزرگ، با کاغذ نازک و خط هندی. الان هم با آن رسم‌الخط خیلی مأنوس هستم و خوشم می‌آید. شاید بتوان گفت قرآن‌های هندی جزو صحیح‌ترین قرآن‌ها هستند. قرآن‌های مصری و هندی هر دو صحیح هستند. بر خلاف قرآن‌های ایرانی که غلط زیادی داشتند.»

قاریانی که هنرمند بودند

یکی دیگر از شاگردان سید محمد عرب زعفرانی، محمدحسن بیوکی بوده است که نامش را می‌توان در فهرست خوش‌نویسان و کتیبه‌نویسان شهیر استان قدس نیز مشاهده کرد. محمدحسن بیوکی (۱۳۶۳-۱۲۸۸ خورشیدی)، مشهور به «رضوان»، یکی از پرکارترین هنرمندان معاصر استان قدس رضوی است که در زمینه خوش‌نویسی، طراحی نقوش سنتی، تذهیب، نقاشی و معرق‌کاری فعالیت می‌کرده است. محمدحسن علاوه بر اینکه کتیبه‌نویس و خطاطی چیره‌دست بوده، صوت خوشی نیز داشته است و همین امر سبب می‌شود فن تجوید را نزد سیدمحمدعرب زعفرانی بیاموزد. محمدحسن رضوان در مشهد جلسات قرآن گوناگونی داشته است و بسیاری از علاقه‌مندان به آموزش تلاوت در این جلسات حضور پیدا می‌کردند. استاد سیدمرتضی سادات فاطمی، صدرالقراء استان قدس رضوی یکی از این افراد است که گویا در هفت سالگی در جلسه قرآن او شرکت و در آن جا به عنوان قاری تلاوت قرآن می‌کرده است. او در شرح خاطره‌ای می‌گوید: «مرحوم استاد حاج محمدحسن رضوان، صبح‌های جمعه در منزل پدر بزرگم، حاج آقا امینی مقدم، جلسه قرآن داشتند و من به اتفاق پدرم در آن شرکت می‌کردم و قرآن می‌خواندم.»

ورود سبک مصری و تحولی دیگر در مشهد

می‌گویند ورود سبک مصری به مشهد اتفاق دیگری که است که در تاریخ صد ساله جریان قراء مشهد اهمیت داد. براساس خاطرات استاد سید مرتضی سادات فاطمی تا پیش از ورود سبک مصری به مشهد قرائت قرآن در این شهر به سبک عراقی بوده است. پس از انتشار قرائت قاریان مصری در جهان اسلام آن‌ها طرفدار زیادی پیدا کردند. سبک این قاریان در مشهد هم مرود توجه قرار گرفت. کم کم نسل بعدی شاگردان رضوان وارد میدان آموزش قرآن می‌شوند. مرحوم سید حسین حافظیان که منصب صدرالقرایی آستان قدس را نیز برعهده داشته است، سال‌ها به تربیت شاگردان مختلف می‌پردازد. پس از او هم استاد علی مختاری جا پای او می‌گذارد و تلاش می‌کند با توسعه جلسات قرآن در شهر گام بزرگی بردارد که این فعالیت‌ها تا سال‌های منتهی به پیروزی انقلاب اسلامی ادامه داشته، آن‌چنان که در دهه ۵۰ جلسات قرآن تحت تأثیر جریان انقلاب، رنگ و بوی انقلابی به خود می‌گیرد. به‌خصوص که یکی از مرکزهای جلسات قرآن یکی مسجد کرامت پایگاه انقلاب مشهد هم هست. رهبر معظم انقلاب یکی از مشوقان اصلی قاریان برای برپایی جلسات قرآن در شهر مشهد بودند. حتی خودشان در بسیاری از این جلسات شرکت می‌کردند تا این برنامه‌ها از رونق نیفتد. مرحوم حاجی کرامت، واقف اصلی مسجد کرامت، به مناسبت شروع جلسه قرآن این مسجد، قرآنی به این جلسه هدیه کرد و از آیت‌الله خامنه‌ای خواست تا ابتدای آن دست‌نوشته‌ای بنویسند. این دست‌نوشته حدود سال ۱۳۵۲ نوشته شده است. سال ۱۳۵۲ خورشیدی بود. فعالیت‌های انقلابی روزبه‌روز در شهر گسترش پیدا می‌کرد و روحانی پرشور و انقلابی شهر مشهد نیز از این قاعده مستثنی نبود. وی با برپایی درس‌های تفسیر قرآن و نهج‌البلاغه سعی می‌کرد خروش انقلابی مردم در برابر رژیم شاه را زنده نگه دارد. اما در کنار این فعالیت‌ها، شور و علاقه شدید ایشان به تلاوت قرآن نیز زبازد خاص و عام بود. رهبر معظم انقلاب یکی از مشوقان اصلی قاریان برای برپایی جلسات قرآن در شهر بودند. حتی خودشان در بسیاری از این جلسات شرکت می‌کردند تا این برنامه‌ها از رونق نیفتد.

آغاز فعالیت‌های گسترده قرآنی

جریان حفظ قرآن و آموزش حفظ هم یکی دیگر از نقاط مهم فعالیت‌های قرآنی مشهد است براساس خاطرات استاد فاطمی در پیش از انقلاب تعداد حفاظ قرآن در مشهد بسیار نبودند. ایشان در خاطراتشان آورده‌اند که «آقای گرامی اولین کسی بود که حفظ قرآن را با تجوید و رعایت قواعد انجام داد و بعد، او بود که به پرورش استادان حفظ قرآن کریم، مانند آقای عابدین‌زاده پرداخت و جریان حفظ قرآن در مشهد قوت گرفت.» در دهه شصت تحولی به نام «جامعه قاریان قرآن» سبک آموزش قرآن در کلاس و با استفاده از روش‌های نوین، با تشکیل جامعه قاریان شروع شد. اتفاقی که به تاسیس مهدهای قرآن تألیف کتاب‌های متعدد و... انجامید. البته پیش از آن

دارالقرآن در سازمان تبلیغات اسلامی تأسیس شده بود. فعالیت‌های دارالقرآن نیز تأثیر و ارزش خودش را داشت؛ مثلاً در عرصه اعزام قاری به کشورهای دیگر، خیلی خوب و مؤثر عمل می‌کرد.

قاریان پیر و جوانی که همچنان افتخار آفرینی می‌کند

در این مسیر صد ساله قاریان بسیاری تربیت شدند که امروز دارای نام و اعتبار جهانی نیز هستند. یکی از قاریان قدیمی مشهد احمد مهرمشهدی، معروف به افخمی، است که به ایشان شیخ‌القراء شهر نیز می‌گویند. این استاد از مجالس سنتی قرآن مرحوم عابدزاده و مسجد کرامت گرفته، تا مبارزات انقلابی چهره‌هایی چون شهیدان آستانه‌پرست و نواب‌صفوی و همچنین رهبر معظم انقلاب را به یاد دارد. استاد حاج حسین علمی نیز یکی از اساتید به نام مشهد است که در فعالیت‌های قرآنی مشهد منشا تحول بوده است. سید سعید سرابی، مدیرعامل مؤسسه جامعه قاریان مشهد در مصاحبه‌ای در خصوص ایشان می‌گوید: اساساً این محافل «انس با قرآن» و مراسم «شبی با قرآن» در کشور از ابداعات همان دوره سال‌های دهه ۶۰ و ۷۰ جامعه قاریان قرآن مشهد و استاد حاج حسین علمی است. پس از شکل گرفتن این محافل انس با قرآن و شبی با قرآن در مشهد، این محافل در ادامه در کشور گسترش پیدا می‌کند و امروز ما با مفهومی با عنوان محفل انس با قرآن و شبی با قرآن مواجه‌ایم. تا پیش از آن اصلاً این مفاهیم وجود نداشت و آنچه بود «دوره‌های قرآن» بود. قطعاً این از ابتکاراتی است که در آن دوره و با همین نحوه و سبک اجرای حاج حسین علمی ایجاد شد و مطمئناً بعداً نیز بسیاری از جلسات و محافل قرآنی و بسیاری از قاریان و اساتیدی که در امر اجرای جلسات قرآن در کشور شاخص هستند متأثر از روش‌های جلسه‌داری استاد حسین علمی شدند.»

در بین چهره‌های جوان قرائت قرآن در مشهد محسن حاجی‌حسینی کارگر به نام است. (زاده ۱۵ آبان ۱۳۶۷ مشهد - درگذشته ۲ مهر ۱۳۹۴ منا) او نفر اول جهان در مسابقات جهانی کشور مالزی در رشته تلاوت قرآن سال ۲۰۱۵ بود. محسن حاجی‌حسینی قرائت قرآن را با تشویق پدر و مادر و با کمک دو برادر بزرگترش از ۳ سالگی آغاز کرد. حاجی‌حسینی روزهای چهارشنبه، اذان صبح را به‌صورت زنده در حرم علی بن موسی‌الرضا اجرا می‌کرد. این قاری در سال ۱۳۹۴ در حادثه منا شهید شد. این شهید در به پیشنهاد عباس واعظ‌طیبی پیکر وی در صحن جمهوری اسلامی - بهشت ثامن ۳ اتاق ۵ (بلوک ۵۲۶) - بارگاه علی بن موسی‌الرضا (ع) به خاک سپرده شده است. شهادت او واکنش‌های بسیاری را به دنبال داشت. به‌طور مثال محسن اراکی، دبیرکل مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی ۱۳ آذرماه ۱۳۹۴ با خانواده حسینی کارگر دیدار کرد. محمود شحات‌انور فرزند شحات محمد انور در صفحه اینستاگرامش نوشت: مسئول این صفحه برای تمامی محبان و خانواده قاری قرآن محسن حاجی‌حسینی نفر اول مسابقات بین‌المللی قرآن مالزی که چند روز گذشته جان باخته است، تسلیت می‌گوید. از خداوند می‌خواهم ایشان را قرین رحمت خود قرار دهد؛ ما به سوی پروردگار رجعت خواهیم کرد.

منابع روزنامه خراسان، سایت مشهد چهره ایسنا و رادیو گفتگو